

A VÁLLALATI GAZDÁLKODÁS KOMPLEX ELEMZÉSE

Mérleg- és eredményelemzés

Budapest, 2024

Szerzők:

Kresalek Péter
mestertanár

1., 2., 4. fejezet: 4.1., 4.2.1. alfejezet és 6. fejezet: 6.1., 6.2. és 6.3. alfejezet

dr. Pucsek József
ny. főiskolai docens

3.fejezet, 4. fejezet: 4.2.2., 4.2.3. alfejezet, 5. és 6. fejezet: 6.4. alfejezet

Szerkesztő:

dr. Pucsek József
ny. főiskolai docens

Lektor:

dr. Bíró Tibor
ny. tanszékvezető főiskolai docens

ISBN 978-963-638-695-5

Kiadja a SALDO Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt.
Felelős kiadó: Sarkadi-Nagy András, a SALDO Zrt. vezérigazgatója

© A Saldo Kiadó valamennyi kiadványa szerzői jogvédelem alatt áll.
E kiadvány bármely részének sokszorosítása, bármilyen adatrendszerben való
tárolása (papír, elektronikus stb.) a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül tilos!

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ.....	5
1. Az éves beszámoló elemzése.....	7
1.1. Az éves beszámoló elemzésének módszertani alapjai.....	7
1.2. Az éves beszámoló, mint az elemzés információforrása	20
2. A mérleg elemzése	34
2.1. A mérleg átfogó elemzése.....	34
2.1.1. A vagyoni helyzet átfogó elemzése	35
2.1.1.1. Az eszköz- és forrásállomány összetételének elemzése	35
2.1.1.2. A vagyoni helyzet átfogó elemzése mutatószámokkal	36
2.1.2. A pénzügyi helyzet átfogó elemzése	45
2.1.2.1. A pénzügyi helyzet átfogó elemzése mutatószámokkal	46
2.1.2.2. A pénzügyi helyzet elemzése likviditási mérleg alapján	50
2.2. A mérleg részletes elemzése	53
3. A cash flow kimutatás összeállítása, információtartalma és a cash flow alakulásának elemzése.....	77
3.1. A cash flow kimutatás elterjedt formái	85
3.2. A cash flow kimutatás elemzésének célja, módszerei	93
4. Az eredménykimutatás elemzése	100
4.1. Az eredménykimutatás átfogó és részletes elemzése	100
4.1.1. Az eredménykimutatás átfogó elemzése	101
4.1.2. Az eredménykimutatás részletes elemzése.....	104
4.2. A vállalati gazdálkodás jövedelmezőségének átfogó elemzése	106
4.2.1. A jövedelmezőség átfogó elemzése mutatószámokkal.....	106
4.2.2. A mutatók rendszerbe foglalása (a mutatók piramisa).....	115
4.2.3. A jövedelmezőség és a fenntartható növekedési ütem összefüggése	118
5. A vállalati gazdálkodás hatékonyságának elemzése.....	120
5.1. A hatékonyság és a jövedelmezőség összehasonlítása	120
5.2. A vállalkozások hatékonyságának összehasonlító elemzése	122
5.2.1. Hatékonyságelemzés a termelő-szolgáltató tevékenységet végző vállalkozásoknál.....	124
5.2.2. Hatékonyságelemzés a kereskedelmi tevékenységet végző vállalkozásoknál.....	130
5.2.2.1. Az élőmunka-hatékonyság elemzése a kereskedelemben	130
5.2.2.2. Az eszközhatékonyság elemzése a kereskedelemben	132
6. A vállalati eredmény elemzése.....	135
6.1. Az eredményelemzés szakaszai és módszerei, az eredmény szerkezete.....	135

6.2. Eredményelemzés a tervezés időszakában.....	140
6.2.1. Nagyvonalú eredménytervezési módszereket segítő elemzések.....	141
6.2.2. Az optimális eredmény tervezését segítő számítások	148
6.2.3. Részletes, az átfogó operatív (üzleti) terv részét képező eredménytervezés.....	150
6.3. A várható eredmény évközi folyamatos elemzése.....	160
6.4. A vállalkozás eredményének utólagos elemzése	163
6.4.1. A nagyvonalú eredményelemzés módszerei a termelőtevékenységnél.....	164
6.4.2. Az egyes tényezők hatásainak részletes elemzése a termelő tevékenységnél	171
6.4.3. A kereskedelmi vállalkozás árbevétel-, költség- és eredményelem- zésének sajátosságai	184
6.4.3.1. Az árrés fogalma, összefüggése a haszonkulcs kategóriájával.....	185
6.4.3.2. Az árrés alakulásának elemzése	186
6.4.3.3. A kereskedelmi vállalkozások költségei.....	190
6.4.3.4. A külkereskedelmi vállalkozás (tevékenység) eredményének tartalma, összetevői, elemzése	193
MELLÉKLETEK	195
Ábrák jegyzéke.....	209
Irodalomjegyzék	211

ELŐSZÓ

A vállalati működés sikerességéhez hozzátartozik a gazdálkodási folyamatok alapos ismerete, amelyet legtöbbször különböző célú és tárgyú elemzések tudnak biztosítani

- a vállalati működés egyes területeinek, esetleg szervezeti vagy elszámolási egységei tevékenységének részletes – vállalkozáson belüli – vizsgálatával, illetve
- a gazdálkodás átfogó, komplex módon a teljes vállalkozásra irányuló értékelő áttekintésével.

Ennek a kötetnek elsődleges az a célja, hogy az utóbbival foglalkozva módszertani segítséget adjon a vállalkozások gazdálkodásának elemzéséhez, értékeléséhez, amely – könyvbéli értelmezésünknek megfelelően – azért komplex, mert

- a számvitelről szóló törvény beszámolóképzési kötelezettséget meghatározó szabályai alapján készülő számviteli beszámolóra épül vagy
- egy olyan, a gazdálkodást jellemző mutatóra: az eredményre irányul, amely a legtöbb vállalati gazdasági esemény együttes hatását összegyűjtve és összevontan mutatva ad átfogó értékelési lehetőséget.

A számviteli beszámoló megbízható és valós összképet ad a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetéről és tevékenysége eredményéről. Az említett – egy teljes üzleti évről szóló – összkép a vállalati gazdálkodás átfogó elemzésére ad lehetőséget, a beszámoló fajtájától és hasznosítójától függően különböző mélységben. Könyvünk első öt fejezetében – a minél szélesebb körű módszertani ismeretek bemutatása érdekében – a legbővebb egyedi beszámolóval foglalkozunk: az éves beszámoló tartalmára alapozva ismertetjük a különböző – átfogó és részletes – elemzési eljárásokat (ugyanakkor elkerülve olyan kapcsolódó témákat – például valós értéken történő értékelés, hátrasorolt kötelezettségek – amelyek ritkán fordulnak elő a hazai vállalkozások gyakorlatában).

A beszámolón túl, de – célzottan – az üzleti év időhorizontjához kapcsolódóan tárgyaljuk az eredményelemzés egyes kiemelt területeit és módszereit a könyv hatodik fejezetében: alapvetően a vállalati belső – legtöbbször a controlling keretein belül megjelenő – elemzések során

- egy-egy gazdálkodási év eredményének tervezéséhez,
- a várható eredmény évközi nyomon követéséhez és
- az eredmény alakulásának utólagos értékeléséhez

alkalmazható olyan módszereket bemutatva, amelyek – elsősorban belső információk bázisán – mélyebb ok-okozati összefüggések feltárását és következtetések levonását teszik lehetővé a gazdálkodás értékelésekor.

A könyv jellemzően az ipari termelő-szolgáltató tevékenységet folytató vállalatok elemzési módszertanát tárgyalja, de ahol indokolt, kitér azokra a sajátos eljárásokra is, amelyeket a kereskedelmi tevékenység esetében alkalmazhatunk.

A kiadvány alapvetően a Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Karának tantervéhez igazodva készült, de tartalmában megfelel a különböző szintű pénzügyi-számviteli szakmai képzések elemzés tantárgyi tematikájának is.

Az itt megjelenő ismeretek gyakorlati alkalmazásához segítséget nyújt a kapcsolódó „*Példatár és feladatgyűjtemény a vállalati gazdálkodás komplex elemzéséhez*” című példatár.

Mindezek alapján – a szerzők szándékai szerint – a kiadvány egyaránt felhasználható tankönyvként a felsőoktatásban és a szakmai képzésekben, valamint segítséget nyújthat szakkönyvként a vállalati gyakorlatban is.

Budapest, 2024. március

A Szerzők

2. A mérleg elemzése

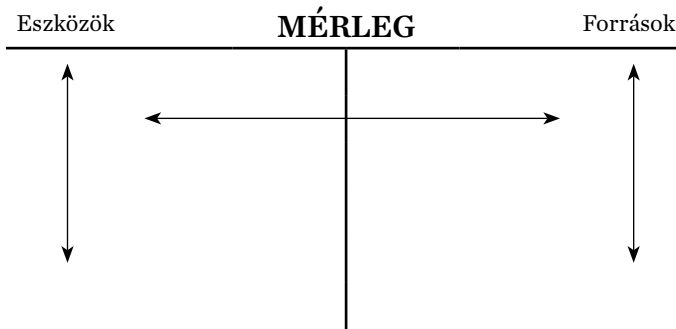
A mérleg elemzése a vállalkozás vagyoni és pénzügyi helyzetének megítélésére ad lehetőséget. Céljából és tárgyából adódóan az elemzés a megközelítés módjától, az értékelés mélységétől függően elvégezhető

- a mérleg átfogó elemzésével és
- a mérleg részletes elemzésével (az egyes mérlegtételek vizsgálatával).

2.1. A mérleg átfogó elemzése

A vállalkozás vagyoni és pénzügyi helyzetére, az abban bekövetkezett változásokra vonatkozó átfogó elemzés a mérleg – tárgyévi és előző évi – adataira épül¹. Az eszközök és források adatainak felhasználásával a mérleg elemzése – a nemzetközi és hazai szakirodalomban hagyományosan elfogadott kategóriáknak megfelelően – lehet:

- vertikális és
- horizontális.

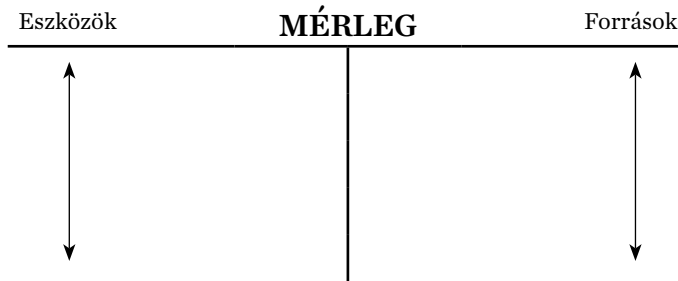

8. ábra: A mérleg átfogó elemzése

Vertikális elemzés alkalmazása esetén a mérlegre vonatkozó elemzési számításainkat vagy csak az eszköz-, vagy csak a forrásoldal adatai alapján végezzük el. Módszerintanilag ez két módon valósítható meg:

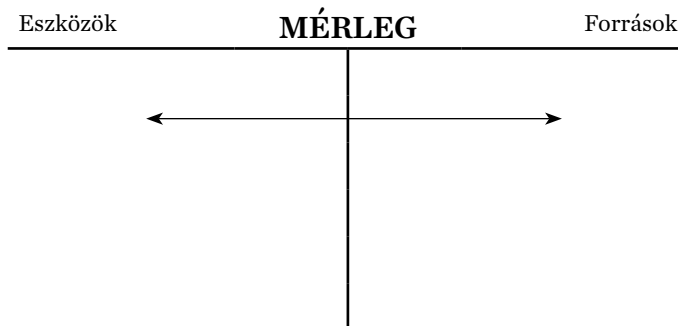
- az eszköz- és forrásállomány összetételének elemzésével, valamint
- mutatószámok képzésével.

¹ Terv-tény összehasonlítás esetén a beszámoló mérlege mellett szükség van a mérlegterv adataira is.

9. ábra: A mérleg vertikális elemzése

A **horizontális elemzés** olyan mutatószámok meghatározását jelenti, amelyek számszerűsítése mind az eszköz-, mind a forrásoldalról felhasznál mérlegadatot, azaz az elemzés céljának megfelelően összeveti a mérleg két oldalának valamely csoportját vagy tételét.

10. ábra: A mérleg horizontális elemzése

2.1.1. A vagyoni helyzet átfogó elemzése

A vállalkozás vagyoni helyzetének átfogó elemzése egyrészt elvégezhető az eszközök és források összetételének vizsgálatával, másrészt megvalósítható különböző mutatószámok segítségével.

2.1.1.1. Az eszköz- és forrásállomány összetételének elemzése

A mérleg nagyvonalú elemzéséhez – a részletesebb elemzés kiindulópontjaként – alkalmas módszer lehet az egyes mérleg sorok, eszköz- és forráscsoportok (esetleg tételek) tárgyévi és előző évi **megoszlási viszonzyszámainak** számszerűsítése és az

így meghatározott, azonos módon számított viszonyszámok időbeli összehasonlítása. Az összevetés eredményeként kapott lényegesebb eltérések rámutathatnak a fontosabb gazdálkodási folyamatokra, azok eszköz- és forrásszerkezetre gyakorolt hatásaira, és egyben ráirányíthatják a figyelmet a részletesebben vizsgálandó vagyonelemekre.

A megoszlási viszonyszámok képzése² az értékelés meghatározott szempontjainak megfelelően történhet úgy, hogy

- a mérleg főösszege (a teljes eszköz-, illetve forrásállomány nagysága) jelenti valamennyi mérlegfőcsoport vagy mérlegcsoport viszonyítási alapját, illetve
- először a mérleg főösszegéhez mérten csak a főcsoportok arányait számszerűsítjük, majd ezt követően az egyes főcsoportokon belül – azokat most már viszonyítási alapként kezelve – újabb arányokat határozzunk meg a főcsoportok tartalmát bemutató mérlegcsoportok szerint.

Természetesen a számítások folytathatók, az egyes mérlegcsoportok belső arányai is számszerűsíthetők, értékelve egy-egy mérlegcsoport mérlegtételek szerinti összetételét.

Az eszköz- és forrásállomány összetételének elemzése eredményesebbé tehető, ha a vizsgálatba a korábbi évek mérlegadatai alapján meghatározott arányszámokat is bevonjuk. Az időbeli összehasonlítás mellett a vagyonszerkezet összetétele más vállalkozás adataival, esetleg ágazati átlagadatokkal is összevethető (térbeli összehasonlítás), feltéve, hogy az összehasonlítás lehetősége egyértelműen megteremthető, hiszen a vagyon összetételét alapvetően meghatározza a vállalkozás tevékenysége.

2.1.1.2. A vagyoni helyzet átfogó elemzése mutatószámokkal

A vállalkozás vagyoni helyzetének értékeléséhez vertikális és horizontális mutatószámok egyaránt felhasználhatók.

a) Vertikális mutatószámok

A **mérleg eszközoldalának adataiból** – a vertikális elemzés keretében – úgynevezett **eszközszerkezeti mutatók** számszerűsíthetők, amelyekkel az eszközállományon belül érvényesülő fontosabb arányok és azok változásai vizsgálhatók. A legáltalánosabb eszközszerkezeti mutatók a befektetett eszközök, illetve a forgóeszközök értékét viszonyítják az összes eszközértékhez.

² Megjegyezzük, hogy ez az elemzés a mérlegsémák közül az „A” változat esetében végezhető el könnyebben, a „B” változat a megoszlási viszonyszámok számításához előkészítést igényel.

$$\text{Befektetett eszközök aránya, \%} = \frac{\text{Befektetett eszközök}}{\text{Eszközök összesen}}$$

$$\text{Forgóeszközök aránya, \%} = \frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Eszközök összesen}}$$

Ezek a mutatók önmagukban csak kellő óvatossággal értékelhetők. Azon túl, hogy nagyságrendileg³ kifejezik az eszközlekötés milyenségét, jelentős és főleg konkrét következtetéseket nem tudunk a mutatókból levonni, hiszen például:

- pozitívan értékelhető a befektetett eszközök arányának növekedése, amennyiben a tárgyi eszközök állománya indokolt beruházásokkal bővült; ugyanakkor
- kedvezőnek értékelhető a forgóeszközök arányának minél magasabb mértéke is, ugyanis minél nagyobb a forgóeszközök aránya, elméletileg annál nagyobb lehet – többek között – a vállalkozás alkalmazkodóképessége, rugalmassága.

Mindezekből az következik, hogy az eszközök elemzéséhez **további eszkösz szerkezeti mutatókat is vizsgálni kell**, amelyek számszerűsíthetők:

- az eszközcsoportok és az összes eszközérték hányadosaként (például: tárgyi eszközök aránya az összes eszközhöz, készletek és a teljes eszközérték hányadosa, követelések viszonyítva az összes eszköz értékéhez)

$$\frac{\text{Eszközcsoport}}{\text{Eszközök összesen}}$$

- az egyes eszközcsoportok és az eszközfőcsoportok arányaként (például: tárgyi eszközök és a befektetett eszközök hányadosa, készletek viszonyítva a forgóeszközökhöz, követelések aránya a forgóeszközökhöz)

$$\frac{\text{Eszközcsoport}}{\text{Eszközfőcsoport}}$$

- az egyes mérlegtételek és az eszközcsoportok egymáshoz történő viszonyításával (például: műszaki berendezések, gépek, járművek tárgyi eszközökön belüli

³ A két mutatószám nem tudja kezelni a tartós forgóeszköz-lekötés nagyságrendjét, ebből adódóan az eszközök tényleges megoszlását tartós és átmeneti eszközlekötés szerint.

aránya, anyagok viszonyítva a készletek értékéhez, vevőkövetelések és a követelések hányadosa)

$$\frac{\text{Mérlegtétel}}{\text{Eszközcsoport}}$$

Az így képzett mutatószámokon túlmenően az eszközállomány szerkezetének (az eszközoldal) elemzéséhez **olyan hányadosok is alkalmazhatók, amelyek számlálója vagy/és nevezője több mérleg sor együttes nagyságának értékét tartalmazza, és ezeket viszonyítják egymáshoz (ezekben az esetekben is szem előtt tartva a mutatószámok képzésének általános szabályát: úgy, hogy a mutatók gazdaságilag értelmezhetők legyenek).**

Ilyen eszköz szerkezeti mutatók lehetnek **például** a következők:

$$\text{Gépek, berendezések, járművek részaránya, \%} = \frac{\text{Műszaki berendezések, gépek, járművek + Egyéb berendezések, felszerelések, járművek}}{\text{Tárgyi eszközök}}$$

$$\text{Saját termelésű készletek részaránya, \%} = \frac{\text{Befejezetlen és félkész termékek + Növendék, hízó és egyéb állatok + Késztermékek}}{\text{Készletek}}$$

Az elemzés céljától, tárgytól függően számított vásárolt készletek részaránya:

$$\text{Vásárolt készletek részaránya}_{A'} \% = \frac{\text{Anyagok + Áruk}}{\text{Készletek}}$$

vagy

$$\text{Vásárolt készletek részaránya}_{B'} \% = \frac{\text{Anyagok + Áruk + Készletre adott előlegek}}{\text{Készletek}}$$

$$\text{Konzern-, részesedési kapcsolatokból adódó követelések részaránya, \%} = \frac{\text{Konzernen belüli követelések együttes összege}}{\text{Követelések}}$$

ahol a konszernen, részesedési viszonyon belüli követelések együttes összege a következő mérlegtételek összegéből adódik:

Követelések kapcsolt vállalkozással szemben	
+ Követelések jelentős tulajdoni részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben	
+ Követelések egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben	
Konszernen, részesedési viszonyon belüli követelések együttes összege	

Az előzőeken túl a hányados mutató képzése úgy is történhet, hogy több eszközfőcsoportból jelölünk ki mérlegtételeket a számláló vagy a nevező tartalmi elemeként, például:

$$\text{Állatok aránya, \%} = \frac{\text{Tenyészállatok} + \text{Növendék, hízó és egyéb állatok}}{\text{Eszközök összesen}}$$

A fenti példák mellett az elemzés céljától és tárgyától függően természetesen **további mutatószámok is kialakíthatók** az eszközállomány, az eszközszerkezet, tehát a vállalkozás vagyona megjelenési forma (rendeltetése) szerinti összetételének értékeléséhez, az eszközoldal elemzéséhez.

Az eszközszerkezeti mutatókat elsősorban időbeli alakulásuk szempontjából célszerű vizsgálni. Térbeli összehasonlításra ezek a mutatók csak korlátozottan alkalmasak, az eszközök szerkezetét, a mutatók nagyságrendjét erősen befolyásolja a vállalati tevékenység jellege, tartalma. Éppen ezért ezeket csak azonos tevékenységű vállalkozások mutatóival, illetve megfelelő ágazati adatokkal szabad összehasonlítani.

A mérleg forrásoldalának adatai alapján tőkeszerkezeti mutatók (forrásszerkezeti mutatók) képezhetők a vagyoni helyzet átfogó elemzéséhez. A mutatók kialakításának általános szempontjai megegyeznek a korábban (az eszközszerkezeti mutatóknál) említettekkel, a forrásoldalon megjelenő

- mérlegfőcsoportok,
- mérlegcsoportok és
- mérlegtételek

értékadatainak felhasználásával különböző – gazdaságilag értelmezhető – összefüggések szerinti mutatószámok számszerűsíthetők a forrásszerkezet (tőkeszerkezet) vizsgálatához.